

10 pav. Mediniai rožančiaus karoliai, individas 9. D. Oleinik nuotr.

Fig. 10. Wooden rosary beads, Individual 9.

(palaikai 14). Prie palaikų 14 rastos monetos iš prasto metalo, stipriai korodavusios. Pagal savo dydį ir medžiagą (geležis (?)) spėjama, kad tai ostmarkių kapeikos, buvusios apyvartoje Lietuvoje 1916–1923 m. Visi radiniai perlaidoti kartu su palaikais.

Atliekant palaikų antropologinę analizę paimti kaulų mėginiai DNR tyrimams, kuriuos planuojama atlikti ateityje norint identifikuoti žuvusius karius. Karių palaikai iškilmingai perlaidoti 2023 m. sausį naujose Kurkliškių kapinėse Vievio seniūnijoje

The 1920 Lithuanian and Polish military cemetery in Lazdėnai

The 2022 investigation and exhumation of Lithuanian and Polish soldiers, killed in 1920, at the joint military cemetery in Lazdėnai (Elektrėnai Municipality, SE Lithuania) (Fig. 1) revealed, at a grave site marked with a concrete headstone erected in 1938, a 3.4x2.2 m grave pit containing the remains of 14 males (Figs. 2, 3) aged from 15–19 to 30–39. Nine skeletons displayed fairly abundant perimortem fractures and fragmentation. Military equipment and clothing elements were discovered near the remains: inner and outer garment buttons (Figs. 4–7), garment hooks (Fig. 9), leather straps, belt buckles, uniform fabric remnants (Fig. 6), military shoes, a cap band, a gasmask case, and other difficult to identify corroded metal items. Polish army eagle buttons were found near 4 remains (9, 10, 12, 13) (Fig. 8), American buttons near another 5 (2, 3, 6, 14, 10PL). At that time, both armies used American uniforms. A few personal items were also discovered: a pocket knife (Remains 1), a pocket watch with a chain (Remains 5), cigar mouthpieces (Remains 9), wooden rosary beads (Remains 9) (Fig. 10), a pencil (Remains 10), and a mirror (Remains 14). Coins, namely Ost kopeks, which circulated in Lithuania during 1916–1923, were found near Remains 14. The remains and finds were reburied in Kurkliškės Cemetery in 2023.

Diana Oleinik, Dominika Siemińska, Michał Siemiński

Armijos Krajovos ir Pirmojo pasaulinio karo metu žuvusių karių palaikų paieška Vilniaus krašte

2022 m. buvo tęsiamos AK ir Pirmojo pasaulinio karo metu žuvusių karių palaikų paieškos Vilniaus krašte, kurias vykdė IPN. Šie darbai kartu su Lietuvos archeologais vykdomi nuo 2017 m. (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 664–671; *ATL 2018 metais,*2019, p. 604–608; *ATL 2019 metais*, 2020, p. 475–470; *ATL 2020 metais,* 2021, p. 640–645*; ATL 2021 metais*, 2022, p. 602, nr. 11, 603, nr. 21, 25).

2022 m. darbai vykdyti tęstiniuose ir naujuose objektuose. Tyrinėta 9 vietose Elektrėnų (Lazdėnai, Vievio sen. (žr. p. 553) – Šalčininkų (Dainava, Dainavos sen.; Pasalis, Butrimonių sen. (žr. p. 78) – Švenčionių (Skaistašilis,

1 pav. Dainava, perkasoje 9 fiksuoti vietinių gyventojų palaidojimai už kapinaičių P ribos. D. Oleinik nuotr.

Fig. 1. Dainava, the burial of local inhabitants in situ in Trench 9 beyond the cemetery's S boundary.

Magūnų sen.), Trakų (Žvėrynas, Paluknio sen.), Vilniaus (Kijonys, Rukainių sen.; Kryžiškės, Pagirių sen., Gudeliai, Zujūnų sen.) rajonuose ir Vilniaus mieste (Aukštoji Riešė, Verkių sen.). Palaidojimai rasti 4 objektuose: Dainavoje (XX a. vietinių gyventojų palaidojimai), Lazdėnuose, Skaistašiliuose ir Žvėryne.

Dainavoje (Šalčininkų r.) ieškota masinio karių kapo, kuriame 1945 m. po susidūrimo su NKVD daliniu buvo palaidoti 5 lenkų ir 5–7 lietuvių partizanai. Tyrimai yra tęstiniai. 2021 m., remiantis žodine informacija, kapavietės ieškota neveikiančių parapijos kapinaičių ŠR dalyje. Tuomet karių kapo nerasta, fiksuoti tik tradicine tvarka įrengti vietinių gyventojų palaidojimai ir nustatyta, kad dabar kapinių tvora neatspindi tikslios jų ribos. Kapinės naudotos dar iki XX a. vidurio.

2022 m. norint patikrinti, ar kapinių R dalyje nėra ieškomo kapo, tyrimai atlikti už dabar kapinaičių P ribos, ties R kampu. Darbų metu gavus naujos žodinės informacijos, kad kapas gali būti ties kapinių V kampu, viena perkasa tirta ir toje vietoje. Ištirtos 5 perkasos, bendro apie 25,75 m^2 ploto. 4 perkasose aptikti tvarkingi, pagal to meto tradicijas, kapų linijose ir ŠR–PV kryptimi išsidėstę vietos gyventojų kapai. Iš viso aptikta 12 palaidojimų (1 pav.). Jie nebuvo atidengiami, kai kurie tik iš dalies atidengti patikrai arba dėl to, kad atsidengė aukščiau. Kapų duobės išryškėjo 0,5–1,2 m gylyje nuo esamo paviršiaus. Perkasose atidengtų duobių dydžiai: nuo 90x60 cm iki 2x0,9 m. Keliais atvejais fiksuoti karstų kontūrai. Maišytame grunte virš kapų, suformuotame kasant duobes, rasta pavienių žmonių kaulų. Perkasoje 8 tokiame sluoksnyje rasti pavieniai kaulai priklausė vienam suaugusiajam ir dviem vaikams, kurių amžius 2 m.±8 mėnesiai ir 3 m.±12 mėnesiai, perkasoje 9 – dviem suaugusiems ir 3 nesuaugusiems individams. Kauluose aptikta traumų ir ligų požymių – fiksuotas nesuaugusio individo pakauškaulio vidinės dalies aktyvus uždegimas (galbūt meningito atvejis); nesuaugusio individo d. p. mentės aktyvus uždegimas; suaugusio individo kaklo slankstelio osteofizė ir osteochondrozė; suaugusio individo juosmens slankstelio dalinė sakralizacija. Kapo 9 duobės užpilde rasta pavienių neanatomine tvarka buvusių kaulų, galbūt vieno individo (1 pav.); kapo duobės 13 užpildo kraštuose buvo keletas pavienių, neanatomine tvarka buvusių vieno vaiko skeleto kaulų. Tai greičiausiai liudytų, kad laidota šeimos kapuose pakartotinai, apardant senesnį palaidojimą.

2 pav. Skaistašilis, kapas 1. D. Oleinik nuotr.

Fig. 2. Skaistašilis, Burial 1.

Ties R kapinių kampu tirtoje perkasoje aptiktos dvi stulpaduobės, siejamos su senu kapinių aptvėrimu. Nustatyta, kad į P nuo dabar kapinių ribos reljefas žemėjo. Galbūt nustatyta faktinė P kapinių riba, kuri yra maždaug sulig į P esančių gyvenamųjų sklypų ribomis. Per kapus eina XX a. II pusėje suformuotas lauko kelias, kurio formavimo metu vietomis net iki 50 cm pakeltas paviršius. Tai patvirtina vietinių gyventojų žodinę informaciją, kad kapinių ribos buvo sumažintos, dabartinė tvora pastatyta netiksliai. Masinio karių kapo neaptikta.

Skaistašilyje (Magūnų sen., Švenčionių r.) ieškota 1944 m. žiemą žuvusio AK kario Napoleono Ciukšos, slapyvardžiu „Waligóra". Jis kartu su karių grupe važiavo į Sapciškes prie Pabradės suimti vietinio gyventojo Šablinsko už gyventojų ir žydų išdavimą vokiečiams. Prie Šablinsko namų karys buvo sužeistas: į jį pataikė pro langą išmesta granata ar šūvis. Sužeistas N. Ciukša netrukus mirė, bendražygių palaidotas lauke prie pavienės tuopos, šalia buvusios Cipliškių sodybos, į ŠV nuo dabar Skaistašilio vietovės. Kapą žymėjo kryžius, 2003 m. pastatytas naujas metalinis kryžius.

2022 m. šioje vietoje, miško sklypo ir arimo paribyje, tirta 1 perkasa, bendro apie 15,6 m^2 ploto. Prie pat senos tuopos aptiktas pavienis *palaidojimas*. Duobė 1,92x0,68 m dydžio, orientuota PV–ŠR kryptimi. Atidengtas gan gerai išlikęs karstas su dangčiu. Karsto ertmė virš palaikų užpildyta nedideliais grunto grumsteliais ir gausybe smulkių šaknelių. Mirusysis galva orientuotas į PV, palaidotas su spėjama miline, nes ji buvo su standartinėmis 2,2 cm dydžio metalinėmis karinėmis sagomis (2 pav.). Prie kaukolės dešinės pusės buvo įdėta karinė lenkiška kepurė. Mirusysis, be milinės, turėjo dar karinį trumpą švarką (3 pav.), megztinį, šaliką, odinį diržą. Rasta keliasdešimt lenkiškų karinės uniformos sagų su Lenkijos ereliu. Šilta kario apranga patvirtintų žodinę informaciją apie įvykį, nutikusį žiemą. Dar rasta kulka,

3 pav. Skaistašilis, kario kape aptiktas karinis švarkas. D. Oleinik nuotr.

Fig. 3. Skaistašilis, the military jacket discovered in the AK soldier's burial.

sudužęs kišeninis veidrodėlis, trintukas. Skeleto kaulai buvo labai prastai išlikę, lengvi, poringos struktūros. Remiantis antropologine analize, palaikai priklauso per 40 m. vyrui. Dėl prasto palaikų išlikimo perimortaliniai sužalojimai nevertintini. Nustatytas abiejų blauzdikaulių diafizių nežymus sugijęs periostitas. Ateityje bus atliktas palaikų ir gyvų kario Napoleono Ciukšos giminaičių DNR mėginių tyrimas ir gretinimas. Palaikai kartu su radiniais bus perlaidoti artimiausiose veikiančiose kapinėse.

Iš dalies sunykęs **Žvėryno** (Trakų r., Paluknio sen.) kaimas yra miškų apsuptyje, apie 4 km į R nuo Paluknio. Jo Š pakraštyje miško plote ieškota dviejų 1918 ar 1919 m. žuvusių lenkų karių ar legionierių palaikų. Turimais duomenimis, grįždami į Varšuvą, jie apsistojo kaime poilsiui. Juos užpuolė kazokai ir susidorojo pasinaudodami kardais. Vietiniai gyventojai palaidoję žuvusius netoli kaimo, buvusių kapinaičių vietoje. Anot žodinės informacijos, kapinaitės įkurtos XVII a. II pusėje (?), bet XIX a. jose jau nelaidota, kaimo gyventojus laidojo Paluknyje. Prie lenkų karių kapo Antrojo pasaulinio karo metu buvęs palaidotas kunigas, bendradarbiavęs su AK, jį Paluknyje (?) nužudė vokiečiai. Kunigo palaikai iš karto po karo buvę ekshumuoti ir perkelti į parapines Paluknio kapines.

2022 m. numanomoje ir kryžiais pažymėtoje palaidojimų vietoje ištirtos 2 perkasos, bendro apie 8 m^2 ploto. Perkasoje 1, apie 2,6x1,8 m dydžio, aptikti du pavieniai palaidojimai, datuojami XX a. Kapai aptikti skirtingame gylyje, juose buvusių palaikų galvos orientacija buvo priešinga (4 pav.). *Kapo 1* duobė buvo 1,9x0,6 m dydžio, karsto kontūrai atsidengė 90 cm gylyje. Karstas apie 1,7x0,5 m dydžio, trapecijos formos. Mirusysis palaidotas aukštielninkas, galva į ŠR. Palaikai priklausė 16–20 m. vyrui. Fiksuota žymi kaukolės perimortalinė fragmentacija be gijimo žymių. Perimortaliai atskilęs dešinys smilkinkaulis, atskilę mažiausiai 7 kaktikaulio fragmentai. Nuožulnūs pažeidimai fiksuoti ties tarpantakiu ir viršakiduobiniais kraštais, ties dešinės pusės kaktikauliu nustatytas ovalo formos nuožulnus pažeidimas. Tai galėtų būti susiję su informacija apie kazokų užpuolimą kardais. Prie palaikų rasta rožinio iš juodo stiklo karoliukų, liekanų, karsto vinių keturkampio ir apskrito skersinio pjūvio.

4 pav. Žvėrynas, kapai 1 (dešinėje) ir 2 (kairėje). D. Oleinik nuotr.

Fig. 4. Žvėrynas, Burials 1 (right) and 2 (left).

Kapo 2 duobė buvo didesnė, 2,1x1,6 m dydžio, karstas fiksuotas giliau, apie 1,5 m gylyje. Karstas trapecijos formos, apie 1,65x0,42 m dydžio. Mirusysis orientuotas galva į PV, t. y. atvirkščiai nei individas kape 1. Palaidotas su karine uniforma – rasta audinio liekanų, metalinių sagų su kilpele, dviejų antpečių liekanos. Ant abiejų antpečių buvo po vieną metalinę sagą ir siūlais išsiuvinėtas skaičius „88“. Tai – 20–25 m. vyras. Ant kaulų pastebėta baltos miltelių pavidalo medžiagos, galbūt negesintų kalkių. Fiksuoti perimortaliniai kairio alkūnkaulio proksimalinio galo lūžis ir perimortalinis dešinio blauzdikaulio ir šeivikaulio lūžis. Aptikta patalogija – skafocefalija (išanks-

0 3 cm

5 pav. Žvėrynas, kape 3 rastas XIX–XX a. keraminis indelis. D. Oleinik nuotr.

Fig. 5. Žvėrynas, the 19th–20th-century ceramic vessel found in Burial 3.

tinis kaukolės strėlinės siūlės sukaulėjimas). Skaičius ant antpečių „88“ turėtų reikšti Pirmojo pasaulinio karo laikų karinio dalinio numerį.

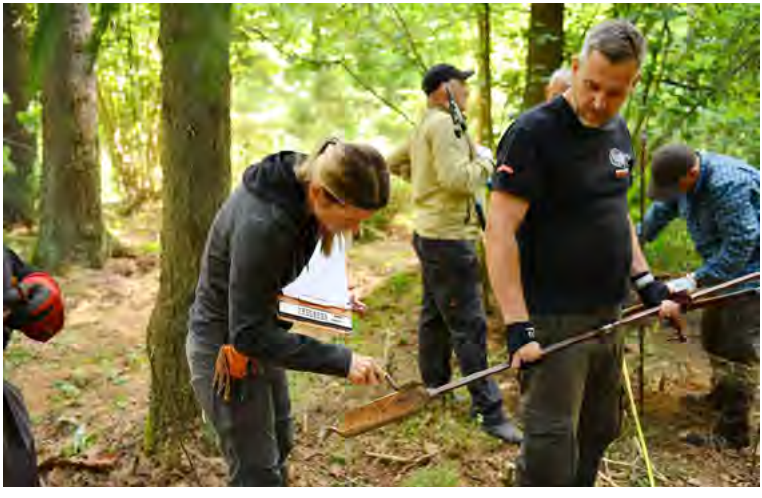
Į ŠV nuo aptiktų kapų, esamo įdubimo vietoje, kur turėjo būti pokariu ekshumuotas kapas, tirta perkasa 2. Nuo 50 cm gylio aptiktas 2x1 m dydžio kapo duobės įkasimas. 90 cm gylyje fiksuotos karsto liekanos. Karstas trapecijos formos, galvūgaliu į ŠR, 1,6x0,7x0,4 m dydžio. Karste palaikų nerasta. Užpilde buvo tik keletas smulkių pavienių žmogaus skeleto kaulų, iš jų apie individo amžių, lytį ar traumas nieko pasakyti negalima. Taip pat karsto ribose aptikta keraminio XIX–XX a. indelio su dangteliu šukių (5 pav.) ir karsto vinių. Taigi tai galėtų patvirtinti žodinę informaciją, kad šio kapo palaikai buvo ekshumuoti pokariu.

Po tyrimų atliekant papildomas archyvinės medžiagos paieškas, rastas tarpukario laikų, planas – schema, kuriame pavaizduoti šioje vietoje buvę 3 pavieniai Pirmojo pasaulinio karo metais žuvusių karių kapai. Tyrimų duomenys ir žodinė informacija iš dalies atitinka planą. kariai galėjo būti lenkų tautybės, priklausę vienos ar kitos imperijos kariuomenei. Aišku, visa informacija reikalauja tikslinimo ateityje. Aptikti radiniai bus palaidoti kartu su palaikais. Palaikus planuojama perlaidoti Paluknio kapinėse.

Kituose 2022 m. objektuose nieko nerasta. Aukštojoje Riešėje (Vilniaus m. sav., Verkių sen.) miško sklype liudininko nurodytoje pavienių karinės aprangos radinių radavietėje tirtas 2x2 m dydžio šurfas. Kijonyse (Vilniaus r., Rukai-

6 pav. Kijonys, kapo paieškos gręžiniais. T. Trzaskos nuotr.

Fig. 6. Kijonys, the search for a burial using boreholes.

nių sen.) tęsiant pavienio AK kario kapo paieškas miške iš 2021 m. gręžiniais tikrintas apie 900 m^2 plotas (6 pav.), ištirti 4 šurfai bendro 8,5 m^2 ploto. Gudeliuose (Vilniaus r., Zujūnų sen.), miško sklype ieškant pavienio AK kario palaidojimo, gręžiniais patikrintas 120 m^2 plotas. Kryžiškėse (Vilniaus r., Pagirių sen.), miško sklype ieškant 3–4 AK karių kapo, gręžiniais tikrintas 900 m^2 plotas. Fiksuoti daugiausia natūralūs sluoksniai, medžių kelmų duobės.

The search in the Vilnius region for the remains of Polish Home Army (*Armia Krajowa*) and WWI soldiers

In 2022, the search for the remains of AK and WWI soldiers continued at 9 locations in Elektrėnai (Lazdėnai, – Šalčininkai (Dainava, Pasalis – Švenčionys (Skaistašilis), Trakai (Žvėrynas), Vilnius (Kijonys, Kryžiškės, Gudeliai) Districts and the city of Vilnius (Aukštoji Riešė) with the discovery of remains at 4 objects in: Dainava (the remains of 20th-century local inhabitants), Lazdėnai, Skaistašilis, and Žvėrynas. The sought burial of an AK soldier was found in Skaistašilis as were three 20th-century burials in Žvėrynas, one definitely that of a WWI soldier. Another grave there contained no remains, which had been exhumed after the war. The search at the rest of the objects was unsuccessful.

Ramūnas Šmigelskas,
Ignas Sadauskas, Karolis Mimas

Vilniaus liuteronų senosios kapinės Naujamiestyje

2022 m. Vilniuje, teritorijoje tarp V. Mykolaičio-Putino ir K. Kalinausko gatvių, pratęsti 2021 m. pradėti Vilniaus evangelikų senųjų kapinių komplekso (UK 12559) teritorijos tvarkymo ir tvarkybos darbų projekto įgyvendinimo darbai. Senosios evangelikų liuteronų kapinės Vilniuje nuo XVI a. veikė Liejyklos gatvės rajone. XVIII a. pabaigoje joms persipildžius, nuspręsta naujo sklypo kapinėms ieškoti už miesto ribų. Taip buvo atkreiptas dėmesys į Boufalo (dabar Tauro) kalną, kuriame nuo seno buvo kasamas molis ir smėlis, plytėjo laukai ir ganyklos. Tuo metu šio kalno pašlaitėse jau veikė senosios stačiatikių ir našlaičių (choleros aukų) kapinės (Jogėla V., Meilius E., Pugačiauskas V. *Lukiškės: nuo priemiesčio iki centro (XV a.–XX a. pradžia)*. Vilnius, 2008, p. 152). 1798 m. Vilniaus miesto valdybos narys G. Hanas nupirko tuščią sklypą Tauro kalno teritorijoje, kad būtų galima įkurti kapines evangelikams liuteronams ir pastatyti mūrinį namą. 1805 m. uždarytos senosios kapinės Liejyklos gatvėje, todėl 1808 m. Vilniaus gubernijos valdyba šalia paskyrė dar vieną sklypą kapinėms, kuriame pradėta laidoti jau kitais metais. Visa kapinių teritorija 1810 m. apjuosta laikina tvora, o šalia vartų pastatyta prieglauda – ligoninė. 1819 m. kapinių centre priešais vartus pastatyta architekto K. Šildhauzo suprojektuota koplyčia. Kapinių teritorija apjuosta nauja aukšta mūrine tinkuota tvora su klasicistinio stiliaus puošniais vartais, o abipus jų pastatyti nedideli pastatai, kuriuose gyveno duobkasiai ir iš rinkliavų išlaikomi elgetos. Tuo metu tai buvo vienintelės tokio tipo ir išplanavimo gausiai apželdintos tvarkingos kapinės su taisyklingomis alėjomis, jose buvo įrengiami obeliskai, koplyčios, mauzoliejai. 1829 m. uždarytos evangelikų reformatų kapinės Pylimo gatvės rajone, todėl pradėta ieškoti sklypo naujoms kapinėms įrengti. 1830 m. ant Tauro kalno iš F. Becevičiaus nupirktas javais apaugęs sklypas, kuris šliejosi prie liuteronų kapinių Š tvoros. Jame tuo metu ir įkurtos naujos reformatų kapinės. Dar kurį